

Kelemen Lajos (1877–1963) levéltáros-történész levelezéséből

Sas Péter

Kelemen Lajos munkásságával, bámulatos adat- és anyagismeretével, a tudományos életben betöltött szerepével akarva-akaratlan találkozhat mindenki, aki az erdélyi művelődéstörténet eltelt évszázadainak különféle munkaterületein megszületett eredményekről olvas. Egy-egy hivatkozásban, egy-egy lapalji jegyzetben, a felhasznált szakirodalomban mindig feltűnik a legendás levéltáros neve. Ezért hasonlította Jancsó Elemér őt Hermányi Dienes Józsefhez, aki kortársai szerint valóságos „ambulans bibliotheca” (mozgó könyvtár) volt.¹

Írásainak, forrásközléseinek, tanulmányainak, cikkeinek, adatközléseinek bibliográfiája több mint 400 címszót tesz ki, és sokszínű alkotó tevékenysége felöleli a helytörténet, a politikatörténet, a művelődés-, művészet-, egyház- és gazdaságtörténet, a régészet, a néprajz, a múzeum-, könyvtár- és levéltártörténet témaköreit, munkaterületeit.

Munkásságával korosztályok mentoraként járult hozzá a helytörténeti, a művelődés- és művészettörténeti kutatások eredményeinek magas mércéjű szakmai követelményekhez igazodó közzétételéhez, és azok mind szélesebb körű befogadásához. Így korábban nem eléggé értékelt stúdiumokat emelt diszciplínája segédtudományi rangjára. Akár unitárius egyháza főgondnokaként, akár az Erdélyi Múzeum levéltárosaként, akár – őt idézve – „levéltári források forгатója-kutatója”-ként, minden személyes, egyéni érdekeit alárendelte közössége szolgálatának. Nemcsak az a fontos munkásságában, hogy milyen eredmények fűződnek hozzá, legalább annyira fontos, mi volt az eredője, a mozgatórugója fáradságtalan tevékenységének. „Mert a meggyőződésem, hogy a magyar tudományosság előhaladását így, önzetlenül, a köz javára jobban lehet szolgálni” – írta 1942-es *Önéletrajzában*.² Erre a legfőbb tulajdonságára, mint társadalmi jelentőségű tanításra hívta fel a közfigyelmet 1977-ben, születésének századik évfordulóján legkedvesebb és legközelebbi tanítványa, Szabó T. Attila: „A testi halál csak a mának élő, önző emberi élet számára jelent véget, az önzetlen szolgálatban eltöltött élet a maga gazdag eredményeivel, követésre készítő példaadásával örökre beleépül a közösség erkölcsi, társadalmi, művelődési és tudományos életébe.”³

A tudományágak különféle területein egyaránt alkotó Kelemen Lajos – összefoglaló jelzővel – művelődéstörténeti jellegű munkálkodásának bemutatása csonka lenne többbezres nagyságrendű levelezésének

¹ JANCÓSÓ ELEMÉR: Kelemen Lajos életműve. In: *Korunk*, 1963. 9. sz. 1214. p.

² Kelemen Lajos önéletrajza. Közli: Molnár B. Lehel. In: *Keresztény Magvető*, 1997. 3–4. sz. 233. p.

³ SZABÓ T. ATTILA: Kelemen Lajos élete és munkássága. In: KELEMEN LAJOS: Művészettörténeti tanulmányok. Sajtó alá rend.: B. Nagy Margit. Bukarest, 1977. 31. p.

közreadása nélkül. A történelmi háttér kibontása, egy adott mű megszületése körülményeinek bemutatása, beleérző képességének használata, az inventáriumok, s más források közlése mellett levelezésével is bizonyította, mennyire élővé lehet tenni a múltat, a régi korok embereit, gondolkodásmódjukat és életüket. Irodalmi értékükön túl megszámlálhatatlan sokaságú tudományos adat, a különböző korszakokra, az egykori intézményekre, szakembereire és természetesen Kelemen Lajos életére s munkásságára vonatkozó ismeretek sorjáznak missziliseinek feldolgozatlan vagy lappangó részeiben. Levélváltásának időrendben olvasható kötetéből majd kiviláglik, hogy mint robotos – ahogyan önmagát találóan nevezte – egy egész intézményt helyettesített, vagy éppen annak feladatait látta el egymagában. Nagyon sok – szakmai tekintélyét növelő, anyagi segítséget is jelentő – publikáció nem íródott meg, enyészett el fiatal kollégákkal folytatott beszélgetésekben, a szóban és írásban mindegyre feltett kérdésekre adott kimerítő válaszokban. Ki tudja mennyi tíz-húszoldalas levelet írhatott meg, amelyek közül az egyik vastag kopertájára lecsapott Szabó T. Attila. Hosszú lélegzetű levele az *Erdélyi Múzeum* folyóiratban, majd különnyomatként az *Erdélyi Tudományos Füzetek* egyik számaként *Radnótfája története* címmel élte tovább önállósult létét.⁴

Egyik leveléből lehet fogalmunk írásbeli diskurzusának nagyságrendjéről is. „Hátramaradó közel 70 éves, legalább 7000, 95%-ban megválaszolt levelezésem elég tanúm arra, hogy mivel kellett töltenem délutánjaimat és éjjeleimet” – írta Ferencz Józsefnek, matuzsálemi kort megért kolozsvári püspöke (Budapesten ugyancsak egyházi vezetővé választott) hasonnevű fiának.⁵ Levelezése sorsáról még életében döntött, és igyekezett mindent megtenni, hogy közgyűjteménybe juttatva ne kallódjon el. Tudatában volt levelei jelentőségének, fontosságának, melyek tartalmát – közreadásukkal – számos diszciplína kutatói értékesíthetik. Erről egykori kolozsvári neveltjének és feleségének számolt be életének nyolcadik évtizedében: „Én több ezerre menő nagy levelezésemet is betű és azon belől időrendbe tettem kétharmadában. Ezt is igyekszem most befejezni, hogy rendben maradjon bár holtom után, ha életemben elfoglaltságom miatt nem is tudtam kellő rendbe hozni. Az 1914–18-i világháborús levelezésem közel ezer darabját rég beadtam az Erdélyi Múzeum Levéltára éppen általam kezdeményezett, s több mint húszezernyi darabra nőtt gyűjteményébe.”⁶

⁴ KELEMEN LAJOS: Radnótfája története. In: *Erdélyi Múzeum*, 1942. 493–499. p.; ill. önállóan: Kolozsvár, 1942. (*Erdélyi Tudományos Füzetek*, 146.)

⁵ Kelemen Lajos levele ifj. Ferencz Józsefnek. Kolozsvár, 1956. január 30. — Magyarországi Unitárius Egyház Levéltára. VII/k. 8. dob.

⁶ Kelemen Lajos levele Gidófalvy Istvánnak és Pataky Etelkának. Kolozsvár, 1958. szeptember 3. A levelezésanyag őrzési helye egy lapalji jegyzet szerint: „Erdélyi Múzeum-Egyesület (Kolozsvár).” Vö. KÁLNOKI KIS TAMÁS: Reménytelen reménységben, avagy remény a reménytelenségben. Kelemen Lajos-dokumentum(típus)ok az 1940-es évekből. In: *Levéltári Közlemények*, 1999. 1–2. sz. 148. p., 15. sz. jegyz.

Az erdélyi történetírás vesztesége mindaz, amit nem fogalmazott meg tanulmányaiban és cikkeiben. Ezt a sokszor elsíratott szellemi kincset fedezhetjük fel levelezésében. Írásbeli üzenetváltásai százaiban, vagy inkább ezreiben hagyta maga után – feldolgozandó örökségként – levéltári kutatásai során nyert megbízható, hiteles, erdélyi tudomány-, művelődés- és társadalomtörténeti adatgyűjteményét. Ennek felismerése után jelenthette ki határozottan Kiss András, hogy „ilyen méretű hiteles forrással tudomásom szerint ez ideig társadalmunk nem rendelkezik és méltó értékesítése a jövő feladata”.⁷

Levelezése becses ismeretanyagot hordoz a művészet-, irodalom-, egyház-, családtörténet és címer- és címertan témakörébe tartozó témákkal kapcsolatban. Levelezőpartnerei a témák sokasága miatt a legkülönbözőbb társadalmi rétegekből kerültek ki: történész és levéltáros kollégák, arisztokraták, egyetemi tanárok, tudományos és amatőr kutatók, írók, valamint származásukkal és tevékenységükkel ki nem tűnt, hétköznapi érdeklődők. Legfontosabbak szüleivel és a hozzá emberileg is nagyon közel álló kollégákkal folytatott levelezése, akik közé Balogh Jolán művészettörténész, Biás István levéltáros, Biró József művészettörténész, Buday Árpád régész, Gyallay Papp Domokos író-szerkesztő, Herepei János művelődéstörténész, Lukinich Imre történész, Posta Béla régész, Siklóssy László művelődéstörténész, Veress Endre levéltáros és professzora, Szádeczky Kardoss Lajos történész tartozott. A felsorolásból kihagyhatatlan egykori nevelőjével, Gidófalvy István földbirtokosgyógynövénytermesztővel és feleségével, Gidófalvy Istvánné Pataky Etelka festőművésznővel folytatott írásbeli diskurzusa.

Kelemen Lajos életművének megjelenés előtt álló naplóján és feldolgozás alatt álló levelezésén alapuló elemző bemutatása egyik alapvető fontosságú kulcsa lesz az erdélyi magyar művelődés 20. századi története monográfiája megírásának.

Az alábbiakban olvasható levelek önmagukért beszélő bizonyosságai az erdélyi magyar tudományosság, a művelődés, a kultúra, az oktatás eredményes végzése érdekében folytatott együttműködésnek. Jelen esetben az unitárius Kelemen Lajos és a piarista tanárok között, bizonyosságául annak, hogy szakmai célokért, eredményekért dolgozó szellemi munkásokat vallási hovatartozás nem oszthatja meg.⁸

---

⁷ KISS ANDRÁS: Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának története. In: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményei. Szerk.: Sipos Gábor. Kolozsvár, 2009. 208. p.

⁸ A közölt kézírásos levelek lelőhelye: Archivele Naționale Direcția Județeană, Cluj. (Állami Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága, Kolozsvár.) Továbbiakban: ROLKMI Fond 593.

DOKUMENTUMOK

1.

Biró Vencel (1885–1962) piarista szerzetes, történetíró, egyetemi tanár. 1925-ben a kolozsvári római katolikus főgimnázium, 1928-ban a Báthory-Apor szeminárium igazgatója. 1934-ben az önállósult Romániai Piarista Rendtartomány főnöke. 1940-ben a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Erdély és Kelet-Európa története tanszékének tanára, majd prodékánja. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület titkárát megszólító levelének témája tudományos együttműködésük korai időszakából való, tiszteleten, megbecsüléssel alapuló kapcsolatuk már a megszólításban érződik. Kelemen Lajos naplója rögzítette szakmai jellegű kapcsolatuk további lépéseit. A fiatal piarista kezdő tanár korában levéltári adatgyűjtésekkel alapozta meg történelmi kutatásait, melyek középpontjában főképpen az erdélyi fejedelemség korszaka szerepelt. Ez a komoly érdeklődés nemcsak figyelemfelkeltésül szolgált, hanem megnyugvással töltötte el Kelemen Lajost: „1915. Június 3. Tegnapelőtt beszéltem a Mátyás király téren sokáig Biró Vencellel, s felhívtam az Erd[élyi] Múz[eum] Levéltárait a figyelmét, tegnap pedig a Teleki-levéltár missiliseit mutogattam meg neki. A szép nagy anyag meglepte, s hiszem, hogy most már benne kitartó és lelkes dolgozó embert találtam a levéltár anyagából. Végre tíz év után akad egy ember, akinek nem hiába szóltam. Huszti András leveleit, melyekre Török Istvánt 3 évig hiába kértem, legelőbb fel fogja dolgozni, s majd a többire is sor kerül.”⁹ Biró Vencel szakmai sikereiben, további elismeréseiben ismételten fontos szerepe volt a kolozsvári levéltárosnak, aki látva komoly érdeklődését, becses adatokkal segítette kutatásait. A lelkiismeretes kutatóról így emlékezett meg *Naplójában*: „1917. október 4. Ma volt nálam Biró Vencel a levéltárban. Oláh összeköttetésekre keresett adatokat. Átadtam neki a Jósika-levéltárban tavaly kapott okleveleket s föl hívtam a figyelmét a Lázár-levéltár néhány darabjára. Megígértem, hogy az unitárius egyházi levéltár N. Kovács István-féle Béli Pálra vonatkozó leveleit is átadom neki, hogy ha kap valamit bennük, dolgozhassa föl.” Majd néhány hónappal később ismét felbukkan a piarista tanár neve: „November 3. Biró Vencelnek adtam oda 41 drb Bély Pál-féle levelet.”¹⁰ Közös célok vezérelte munkálkodásuk eredményeképpen 1940. október 24-én a magyar művelődés és szellemi élet terén kimagasló érdemeket szerzett erdélyiek között Kelemen Lajos a Corvin-lánc, Biró Vencel a Corvin-koszorú elismerésben részesülhetett.

Biró Vencel levele Kelemen Lajosnak. Kolozsvár, 1909. január 10.:

Mélyen tisztelt Titkár úr!

⁹ Kelemen Lajos napló. 1915. év. ROLKMI, Fond 593.

¹⁰ Kelemen Lajos napló. 1917. év. ROLKMI, Fond 593.

Vass Józsefről,¹¹ amint jónak láttam, írtam valamit. Itt küldöm, ha esetleg pótlások, javítások kellenek, készségesen változtatok.¹² 2 – 1/2 4-ig mindennap itthon vagyok. Vigyáztam, hogy ne legyen sok, de így meg talán kevés lesz.

Kolozsvár, 1909. jan. 10.

Kiváló tisztelettel

Dr. Biró Vencel
kegyesrendi tanár

2.

Perényi József (1871–1938) piarista tanár. Teológiai tanulmányait Nyitrán, 1893-ban fejezte be. Bölcsészettudományi szakképzését a következő két esztendő során Kolozsvárt, a Ferenc József Tudományegyetemen szerezte meg. 1895-től, pappá szentelése után – a kolozsvári római katolikus főgimnázium tanára, a következő évben Sátoraljaújhelyen, 1908-tól Veszprém-ben tanított. 1916-ban visszahelyezték Kolozsvárra, ahol 1922-ig a magyar és német nyelv tanára volt. Ottléte első esztendejében irodalomtörténész-ként kereste meg Kelemen Lajost az Aranka György alapította Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság kutatása ügyében. Erdemi segítségének köszönhetően – még tudományos kutatásának évében megjelent – tanulmányával hozzájárult a téma levéltári forrásokon alapuló további bővítéséhez.¹³ Tanulmánya végén eredményes tudományos munkája miatti egészséges bölcsész öntudattal megjegyezhetette, hogy „kutatásaink eredményeivel kiigazítjuk Jakab Elek adatát.”¹⁴ A téma iránti érdeklődését felkeltette, hogy Bolla Márton – Aranka György biztatására – több magyar piaristát ösztönzött a Társaságban való munkálkodásra.¹⁵

Perényi József levele Kelemen Lajosnak. Kolozsvár, 1916. március 7.:

Igen tisztelt Kartárs Úr!

Mint még Veress Endre dr. úrral¹⁶ megbeszéltük, az EME levéltárából néhány levélre van szükségem az Aranka György féle Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság történetére vonatkozólag. A levelek a következők:

¹¹ Vass József (1813–1873) piarista tanár, klasszika-filológus, történész. Buda, Szeged, Kolozsvár és Vác római katolikus gimnáziumaiban tanított. Az 1850-es években az Erdélyi Múzeum-Egyesület tagjai sorába választotta.

¹² Tanulmánya néhány évvel később, Vass József születésének 100. évfordulójára jelent meg. Ld. Vass József (1813–1873). In: *Erdélyi Múzeum*, 1913. 2. sz. 65–91. p.

¹³ Ld.: PERÉNYI JÓZSEF: Aranka György Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társasága. In: *Irodalomtörténet*, 1916. 9–10. füz. 363–376. p.

¹⁴ Megjegyzésével az alábbi tanulmányra célzott: JAKAB ELEK: Aranka György és az Erdélyi Nyelvművelő és Kéziratkiadó Társaság. In: *Figyelő*, 1884. 161–175., 256–277., 341–368. p.

¹⁵ Ld.: JANCsó ELEMÉR: Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság iratai. Bukarest, 1955. 396. p.

¹⁶ Veress Endre (1868–1953) történétkutató, levéltáros. 1903-ban a kolozsvári Egyetemi Könyvtár tisztviselője, majd osztályvezetője. 1915-ben a vallás- és közoktatásügyi, ké-

- 1.) 1785. aug. 12. Mike Sándor gyűjtemény Éder József¹⁷ Arankához.
- 2.) 1794. szept. 27. Törzsgyűjtemény Demién Antal¹⁸ Arankához.
3. 1794. okt. 9. Mike-gyűjt. Csizi István¹⁹ Arankához.
4. 1794. nov. 7. Mike-gyűjt. Keresztury József²⁰ Arankához.
5. 1795. jan. 24. Mike-gyűjt. Molnár Borbála²¹ Arankához.
6. 1795. máj. 5. Mike-gyűjt. Eder [József] – Arankának.
7. 1795. okt. 4. Mike-gyűjt. Földi J.²² Arankának.
8. 1795. dec. 15. Mike-gyűjt. Eder [József] – Arankának.
9. 1796. júl. 21. Mike-gyűjt. Gyarmathi S.²³ Arankának.
10. 1796. aug. 18. Mike-gyűjt. Földi [János] Arankának.
11. 1796. dec. 7. Mike-gyűjt. Eder [József] Arankának.
12. 1797. júl. 15. Mike-gyűjt. Némethy József²⁴ Arankának.
13. 1797. dec. 19. Mike-gyűjt. Nesselfeldi Koprzira Ferenc²⁵ Arankának.
14. 1798. febr. 18. Mike-gyűjt. Bolla²⁶ Arankának.
15. 1798. aug. 7. Mike-gyűjt. Heydendorff²⁷ Arankának.

sőbb a külügyminisztérium osztálytanácsosa. Éveken át a Budapesti Királyi Törvényszék román tolmácsa. A *Fontes rerum Transylvanicarum*, a *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești* forráskiadványok szerkesztője. Közvetette a paduai egyetem és a római Collegium Germanicum et Hungaricum magyarországi tanulóinak anyakönyvi bejegyzéseit.

- ¹⁷ Eder József Károly (1760–1810) történész. A nagyszebeni és gyulafehérvári levéltárak történeti anyagának kutatója és feldolgozója. A Társaság megbízásából és anyagi segítségével adta ki 1797 és 1803 között a *Scriptores Rerum Transilvanicarum* című háromkötetes munkát.
- ¹⁸ Szentkatolnai Demién Antal (1744–1833) jogász. 1776-ban a nagyszombati egyetem jogi karán az általános köz- és nemzetközi jog, a digesták és büntetőjog, 1777-ben a magyar jog tanára és a jogi kar seniora. 1789-ben a pesti egyetem természetjog tanára és dékánja, az 1795–96-os tanévben rektora.
- ¹⁹ Csizi (Tsizi) István (1728–1805) katonatiszt. 1794 után Tokajba vonult vissza. Alkalmi verseket írt.
- ²⁰ Keresztury József (1755–1825) történész. 1788-ban a nagyváradi kir. akadémia történelem, 1810-től a pesti egyetemen az egyetemes és magyar történelem tanára.
- ²¹ Molnár Borbála (1760–1825) az első magyar költőnők egyike. 1795-ben Erdélybe költözött, 1817-ben Hajdubagosra vonult vissza.
- ²² Földi János (1755–1801) orvos, természettudós, nyelvész és író. 1789-ben Szatmáron orvos, 1797-ben Hadházra költözött. A debreceni felvilágosodás egyik legjelentősebb alakja.
- ²³ Gyarmathi Sámuel (1751–1830) nyelvész, orvos. 1787-ben Hunyad vármegye orvosa. 1800 és 1810 között a zilahi református kollégium tanára. A tudományos nyelvhasználat magyar megalapítója.
- ²⁴ Németh (vagy Németi) József (†1802) csíki esperes. 1758-tól Csíkszentmihályon, 1782-től Csíknagyboldogasszonyfalván plébános. 1794-től esperes.
- ²⁵ Nesselfeldi Koprzira Ferenc parajdi sóhivatali ellenőr.
- ²⁶ Bolla Márton (1751–1831) piarista tanár. 1784-ben a kolozsvári líceum történelemtanára, majd igazgatója. 1809-ben a piarista rend magyarországi főnöke.
- ²⁷ Michael Conrad von Heydendorf (1730–1821) királyi tanácsos és polgármester. 1761-től a medgyesi városi tanács jegyzője, 1775-től tanácsosa, később királybíró. 1784-től Szeben megye alispánja, 1786-ban főtörvényszéki tanácsos. 1889-től 27 éven keresztül Medgyes város polgármestere.

16. 1799. jan. 13. Mike-gyűjt. Bolla [Márton] Arankának.
 17. 1802. júl. 19. Mike-gyűjt. Némethy József Arankának.
 18. 1808. jan. 17. Mike-gyűjt. Cserey Farkas²⁸ Arankának.
 19. 1812. nov. 16. Mike-gyűjt. Döbrentey²⁹ Arankának.
 20. 1814. márc. 31. Törzsgyűjtemény. Nyelvművelő Társaság.
 21. 1814. ápr. 17. Mike-gyűjt. Kerekes Ábel³⁰ Arankához.
 22. 1814. ápr. 26. Mike-gyűjt. Kerekes Á[bel] Arankának.

Igen kérem, szíveskedjék értesíteni, hogy e hét folyamán (vasárnapig) meg délelőtt és hány órakor jöhetnek a levéltárba a levelek átnézése végett?

Szívésségét előre is köszönve
 vagyok kartársi üdvözzel

Kvár, 1916. III. 7.

Dr. Perényi József
 kegyesrendi tanár

3.

Uitz Máttyás (1887–1962) latin–német szakos piarista tanár. Az 1922 és 29 közötti időszakban a kolozsvári római katolikus főgimnázium tanára, 1930 és 33 között igazgatója, majd a következő esztendőben és 1938-tól 1945-ig újra tanára. 1925 és 37 között a *Jóbarát* – alcíme szerint –, „irodalmi és tudományos folyóirat az ifjúság számára” társszerkesztője. A leveléhez mellékelte *Album* a katolikus egyház által fenntartott helyi középiskola alapításának 350. évfordulójára megjelent, *A kolozsvári róm. kath. főgimnázium emlékalbuma, 1579–1929.* c. kiadvány volt, melynek kísérőtanulmányát, történeti ismertetését Biró Vencel piarista történész írta. Uitz Máttyás a főgimnázium akkori vezetőjeként minden fórumon igyekezett felhívni a figyelmet a piarista renddel szellemi szimbiózisban álló oktatási intézmény jelenének és történelmi távlatban is felmutatható múltjának jelentőségére.

Uitz Máttyás levele Kelemen Lajosnak. Kolozsvár, 1930. július 4.:

Kedves Profess[z]or Úr!

Rózsa³¹ kollegámmal való megegyezése értelmében tisztelettel küldöm mellékelten Albumunkat.³² Mély tisztelettel és az ügy sikere érdeké-

²⁸ Nagyajtai Cserey Farkas (1773–1842) botanikus, író. Tőle származott egy kolozsvári fűvészkert felállításának javaslata.

²⁹ Döbrentei Gábor (1785–1851) költő, műfordító. 1814 és 18 között az *Erdélyi Múzeum* szerkesztője. 1817-ben Hunyad megye táblabírája. 1830-tól a Magyar Tudós Társaság (az MTA elődje) rendes tagja, 1831-től az Akadémia első főtítkára.

³⁰ Csíkszentiványi Kerekes Ábel (1790–1816) a szászvárosi református iskola tanára. 1815-től haláláig Marosvásárhelyen jogot hallgatott.

³¹ Rózsa József (1893–1968) tanár, ifjúsági író. 1920 és 40, majd 1944 és 48 között a kolozsvári római katolikus főgimnázium tanára, 1935 és 40 között címzetes igazgatója. 1940-től 1944-ig marosvásárhelyi tankerületi főigazgató. 1925-től 1940-ig a *Jóbarát* irodalmi és tudományos folyóirat felelős szerkesztője.

³² Ld.: *A kolozsvári róm. kath. főgimnázium emlékalbuma 1579–1929.* Kolozsvár, 1930. (Hasonmás kiadása: Kolozsvár, 2011.)

ben való szeretettel kérem, kegyeskedjék az ismertetést a Keleti Újság számára megírni.³³

Ha nem volna alkalmatlan az alázatos kérés, megemlítem, hogy a vasárnapi számban való elhelyezés kívánatos volna, és azt a szerkesztő, Szász Endre³⁴ már el is vállalta (ill. a felesége ígérte meg). Kegyeskedjék talán utasítani pedellusunkat, hogy mikor jöjjön érte. Hozzám szombaton d. e. jön a Nagyságos asszony az Indig³⁵ hangverseny ügyében és akkor akarta elvinni a Professor úr kéziratát is.

Hálás tisztelettel és köszönettel
K[olozs]v[ár] [1]930. VII. 4.

Uitz Mátyás

4.

Gallov József (1899–1951) piarista tanár. 1930-tól 1938-ig a kolozsvári Kalazantinum hittudományi főiskola tanára, 1939 és 40, majd 1945 és 47 között a római Monte Marióban a nemzetközi növendékház teológiai professzora, a közbülső időszakban a máramarosszigeti és a mosonmagyaróvári római katolikus gimnázium tanára. A levelében említett Erdélyi Pártfogó Egyesületet 1908-ban alapították Kolozsvárt. Az abban az évben hozott XXXVI. tc. értelmében a bűncselekményt elkövetett gyermekekkel és fiatalkorúakkal szemben a megtorlás helyett inkább a megmentés szempontját próbálták érvényesíteni. A jótékony célú egyesület első elnöke Farkas Lajos egyetemi tanár, a Szent Mihály római katolikus egyházközség főgondnoka volt. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Jogi és Társadalomtudományi Szakosztályának 1910. évi, Erdődi Béla titkár által összeállított beszámolójában az egyesülettel kapcsolatban olvasható: „Az Erdélyi Pártfogó Egyesület ügyeit szakosztályunk az Egyesület szervezeti szabályainak belügyminiszteri jóváhagyásáig vezette. Azokat a belügyminiszter úr április 8-án jóváhagyván, szakosztályunk a tudományegyetem aulájában április 29-én választógyűlést hívott egybe, amelynek megtörténtével az Erdélyi Pártfogó Egyesület végleg kivált szakosztályunkból. S nekünk nem lehet más érzésünk, minthogy örömmel köszöntsük a szárnyaink alól kikerült nemes célú új egyesületet és őszinte szívvel kívánjuk neki, hogy önállósulván, áldásos működést fejtessen ki.”

Gallov József levele Kelemen Lajosnak. Kolozsvár, 1932. április 22.

IV. 22.

Nagyságos Uram!

Voltam bátor keresni Dr. György L. és Kántor L. prof. urak ajánlatára, hogy az E. M. E. irattárában kegyeskedjék megnézni, hogy a Jogi Szakosztály által 1909. ápr. 29-én rendezett alakuló-gyűlési jegyzőkönyve az

³³ A könyvismertetés megjelent: A kolozsvári róm. kath. főgimnázium emlékalbuma. In: *Keleti Újság*, 1930. 157. sz. (július 20.) 12. p.

³⁴ Szász Endre (1887–1944) újságíró. 1915-től az *Újság*, 1925-től a *Keleti Újság* felelős szerkesztője, 1941–44-ben a marosvásárhelyi *Székely Szó* főszerkesztője.

³⁵ Indig Alfréd (*1896) hegedűművész, kamarazenesz, a Budapesti Vonósnégyes (1917–29) tagja.

Erdélyi Pártfogó Egyesületnek megvan-e. Sehol máshol nincs és igen fontos és sürgős. Holnap d. e. fogom újból tiszteletemet tenni. Legmélyebb tisztt. Gallov József piarista tanár.

A 909. dec. 8-i is fontos, ugyanez ügyben volt akkor előkészítő gyűlés.

A postai levelezőlap címzése:

Nagys. Kelemen Lajos egy. könyvt. stb. Úrnak Feladó: Gallov József tanár
H. Egyetemi u. 5. I. 11.

5.

Ocskó Lajos (1887–1946) piarista tanár. Az 1912-ben pappá szentelt szerzetest a következő évben Kolozsvárra helyezték, a római katolikus főgimnáziumban hittant oktatott. 1923-tól a rendi teológiai főiskola, a Kalazantinum tanára, majd lelki igazgatója, 1926-tól igazgatója, a piarista rendtartomány asszisztense. 1937-től 1944-ig a Báthory-Apor Szeminárium rektora. Amint levelében olvasható, a rendfőnöki tisztségbe emelkedett Biró Vencel javaslatára, ajánlatára kereste meg levelével Kelemen Lajost. Életrajzából ismerhetően abban az időben a Báthory-Apor Szeminárium vezetője volt. Szeretett volna egy olyan címert készíttetni, amely a kolozsvári jezsuita egyetem alapítójához, Báthory Istvánhoz méltó módon állít emléket az emblematis sárkányfog címerképes fejedelmi-királyi családnak és az akkor általa vezetett intézményének. A szeminárium kapuja feletti boltívbe helyezett Szent József-szobor miatt az egykori fiúnevelődt a tréfás kedvű diákok, majd a városlakók is Szent Jóska néven emlegették. Szopos Sándort azért említette kollégaként, „Tanár úr”-ként levelében, mert 1940 és 44 között a Mikes Kelemen néven működött kolozsvári római katolikus főgimnáziumban tanított.

Ocskó Lajos levele Kelemen Lajosnak. Kolozsvár, 1940. április 16.:

Mélyen tisztelt Tanár úr!

Engedje meg, hogy mint a Biró rendfőnök úrtól³⁶ is ajánlott legfőbb tekintélyt az alábbi ügyben fölkeressem – körülményeim miatt azonban csak így, nem, személyesen.

Egy címer-félét akarnék készíttetni a szeminárium számára, amihez a Szopos Tanár urat³⁷ kértém meg. Minden egyéb meg volna már hozzá, a Tanár úr azonban hiányosnak tartja a Báthory-címerre vonatkozó adatainkat, illetve szeretné, hogyha minél inkább az eredetihez tudna alkalmaz-

³⁶ Biró Vencel. Életrajzi adatait lásd az 1. sz. dokumentum bevezetésénél.

³⁷ Szopos Sándor (1881–1954) festőművész. 1915-től a dési Állami Főgimnázium rajztanára, a városban festőiskolát is vezetett. 1934-ben Kolozsváron telepedett le, ahol a Római Katolikus Főgimnáziumban, a Marianum tan- és leánynevelő intézet polgári iskolai tanárképzőjében, az Unitárius Kollégiumban és a Tanítóképző Intézetben tanított. 1935-től Tóth Istvánnal közösen festőiskolájuk működött az Unitárius Kollégiumban. 1946 és 1953 között a kolozsvári Népi Képzőművészeti Iskola önkéntes tanára.

kodni, s különösen nem akarná pedig, hogy a készítendő rajzában címertanilag vagy történetileg valami botlást kövessen el.

Ezzel kapcsolatban gondoltunk azért Tanár úrra; kérném, ha volna kegyes eligazítani bennünket. Nem volna-e Tanár úrnak olyan könyve, amelyben a Báthory-címer eredeti, hiteles formájában, esetleg fejlődésében is meg volna, s amely egyszersmind megfelelő magyarázatot is adna hozzá? Aztán pedig Tanár úr bizonyosan még azon túl is érdemes megjegyzéseket tudna hozzá tenni, aminek a Szopos Tanár úr is hasznát vehetné. Igazán hálásak volnának, hogyha valahogyan ezeket is szíves volna közölni. Ha könyvet tudna adni, garantálom, hogy azt a lehető rövid időn belül vissza fogom küldeni.

Én magam mentem volna a Tanár úrhoz, az orvosi tekintély azonban egy kis hűlés miatt a szobához kötött. Amint lehetségesnek tetszik tartani, kérem, szíveskedjék a küldött hallgató úrral elküldeni.

Hálásan köszönöm Tanár úr szíveségét, és vagyok őszinte nagyra-becsüléssel és tisztelettel:

Kolozsvár, 1940. IV. 16.

Dr. Ocskó Lajos³⁸

6.

Sík Sándor (1889–1963) piarista tanár, irodalomtörténész, költő, a 20. század jelentős lírikusa. Tanári működését az 1910/1911-es iskolai évben Vácott kezdte meg, majd a közvetkező évtől a rend budapesti gimnáziumában tanított. Tanári, költői és irodalomtudósi munkája mellett az 1912/1913-as iskolai évben a magyar cserkészmozgalom egyik alapítója, a budapesti piarista gimnázium cserkészcsapatának első parancsnoka. 1929-től 1944-ig a szegedi Ferenc József Tudományegyetem II. sz. Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének nyilvános rendes tanára, vezetője. Valószínűleg Sík Sándor is Biró Vencel közvetítésével vagy ajánlatára kerülhetett kapcsolatba Kelemen Lajossal, majd levele hangnemének tanúsága szerint igen közeli, baráti viszonyba. Mint megannyi más alkalommal, ebben az esetben is levéltári, feldolgozatlan adatokkal akarta segíteni az érdeklődő kutatókat. A címzésben Kelemen Lajos főigazgatóként szerepel, aki nyugdíjazásáig, 1938. január 1-ig az Egyetemi Könyvtár emeleti traktusában elhelyezett Erdélyi Múzeum Levéltárában dolgozott. A második bécsi döntés után, 1940. november 2-án múzeumi és levéltári főigazgatóként visszahívták régi munkahelyére. Két év múlva megbízatása lejárt, de nyugdíjasként nélkülözhetetlenség okán továbbra is megbízták a vezetői feladatok ellátásával.

Sík Sándor levele Kelemen Lajosnak. Szeged, 1942. április 28.³⁹

Igen tisztelt kedves Barátom!

Leveled vétele után azonnal írtam Bukonitz Antal volt hallgatónak (akinek én adtam a Jósika-tételt), hogy nyilatkozzék – ezért késtem a felelettel –, de mindmáig nem felelt. Így hát nem tudom, mi van vele. Azt hiszem, szabadon megadhatod nagybecsű adataidat az új jelentkezőnek.

³⁸ Kelemen Lajos kézírásos megjegyzése: „Ocskó Lajos piarista tanár.”

³⁹ A dátum megállapítása a postai levelezőlap bélyegzője alapján történt.

(Persze, nagyon sajnálom, hogy intézetem szegényebb lesz egy bizonyára érdekes dolgozattal.)

Igaz tisztelettel és barátsággal köszönt Sík Sándor

A postai levelezőlap címzése:

Mélt. Kelemen Lajos múz. főigazgató úrnak Kolozsvár Mussolini út 16.
Feladó: Sík Sándor Szeged, Piaristák.

